

Ühildumisjuttu (2)¹

Sirje Mäearu

Eesti Keele Instituudi vanemkeelekorraldaja

Asutusenimed lisanditarindis

Asutuse-, ettevõtte- ja organisatsiooninimede puhul muutub harilikult lisand, nt *kommivabrikusse Kalev*, *hotellis Olümpia*, *ansamblit Tuisuline*, *erakonnalt Eestimaa Rohelised*, *spordiseltsiga Taara*, *telejaamal Kanal 2*. Lisandiks saab olla ka tüübinimetuse lühend, nt *AS* (= aktsiaselts), *OÜ* (= osühing), *MTÜ* (= mittetulundusühing), *SA* (= sihtasutus): *AS-ile Elektrivõrgud*, *OÜ-st Tehnokontrolli Keskus*, *MTÜ-d Vähiliit*, *SA-ga Ahhaa*. Suurtähtlühendit saab käänta nii sidekriipsuga kui ka ilma: *AS-ile* = *ASile*, *MTÜ-d* = *MTÜd*.

Kui asutusenime laiendav lisand on täiendita või suurtähtlühend ning kui põhja kuju võimaldab käänamist, siis saab lisandi asemel muuta põhja (vt „Eesti keele käsiraamat”, lk 543), nt *kommivabrik Kalevisse*, *hotell Olümpias*, *erakond Eestimaa Rohelistelt*, *AS Elektrivõrkudele*, *OÜ Tehnokontrolli Keskusest*, *MTÜ Vähiliitu*.

Kui nimeks on rindühend, tuleb käänta kõiki selle liikmeid, nt *AS Toomas ja Pojad* käändub *AS-ile Toomas ja Pojad* või *(AS) Toomale ja Poegadele* (mitte *(AS) Toomas ja Poegadele*). Lihtsam on ses mõttes lisandi muutmise: *advokaadibüroolt Raidla ja Partnerid*, *MTÜ-le Maria ja Lapsed*. NB! Võõrkeelsete rindühendite puhul kääntatakse ainult viimast sõna, sest ühend on tervikuna võõrkeelne, nt *Hennes & Mauritz* (= *Hennes and Mauritz*) : *Hennes & Mauritzit*, *Marks & Spenceril* (= *Marks and Spenceril*), *Thomas Clayhill & Sonsiga* (= *Thomas Clayhill and Sonsiga*), *Duck and Dapple* 'ist.

Lisandi muutmist tuleks eelistada ka siis, kui tahetakse näidata nime algkuju, kui nime kuju ei võimalda käänamist või seda on tülikas teha, nt *AS-il Viimsi Vesi* (vrd *AS Viimsi Veel*), *OÜ-le Kõik Puidust*, *MTÜ-d Kell Kümme*. Kui mõnel nimel või tüübinimetuse lühendil langevad nimetava ja omastava vorm kokku, võiks eelistada käänamist, kust kääne selgemini välja paistab, nt *naiskoori Heli* (vrd *naiskoor Heli*), *sihtasutuse Innove* (vrd *sihtasutus Innove*), *OÜ Novagrupi* (vrd *OÜ Novagrupp*), *SA Tartu Ülikooli Kliinikumi* (vrd *SA Tartu Ülikooli Kliinikum*), *MTÜ Lemmikloomade Hoiupaiga* (vrd *MTÜ Lemmikloomade Hoiupaik*).

Kui lisand on täiendiga, muudetakse lisandit, nt *Oper sõlmis lepingu Hiina jalgpalliklubiga Shanghai Shenhua*, *Tallinna lasteaial Õunake*, *spordi ja vaba aja seltsis Viplala*.² Samamoodi toimitakse mitme lisandi korral: *kinnistu kaasomanikule aktsiaseltsile Lasref*, *lepiti kokku tarkvaraarendajaga aktsiaseltsiga Siemens*.

Paljudel juhtudel on võimalik ja soovitatavamgi mall, kus omastavas käändes nimi eelneb liigisõnale (omastavaline nimelisand), nt *Kalevi kommivabrikusse*, *Olümpia hotellis*, *Tuisulise ansamblit*, *Taara spordiseltsiga*, *Eestimaa Roheliste erakonnalt*, *Tehnokontrolli Keskuse OÜ-st*. Üldlevinud on juhtumid, kus täiendiks olev nimi jäetakse käänamata. Õige on panna see omastavasse, nt *Stockmann kaubamaja* → *Stockmanni kaubamaja*, *NS King kauplused* → *NS Kinga kauplused*, *Solaris keskus* → *Solarise keskus*, *Maikelluke aiandusühistult* → *Maikellukese aiandusühistult*.

Muud nimed, pealkirjad ja tsitaadid lisanditarindis

Muude nimede, nagu toote-, ürituse-, sordi-, autasu-, sõidukinimede, perioodikaväljaannete nimede, samuti pealkirjade ja tsitaatide puhul muutub lisand, nt õllel Rock, lihatooteid Maks & Moorits, keeduvorstist Kevadine, juustul Eesti Kuldne, närimiskummide Orbit ja Stimorol, espressomasinat Jura Espresso Platinum, sõiduautost Ford, parvlaeval Estonia, rallile „Harjumaa kiired mehed“, näituselt „Aeg maha“, auhinda Kuldne Plaat, rinnamärgil „Aktiivse töö eest turismi arendamisel“, ajakirja Õiguskeel lugejad, skulptuuri „Belvedere Apollon“ koopia, viinamarjasorti 'Cabernet Sauvignon'³, bakteril Lactobacillus acidophilus, ladinakeelset nimetust Simmondsia chinensis, sõnal euro, liitega -lane. Lisand käändub ka näiteks liikumisteede puhul: liinil Tallinn-Tartu-Valga, marsruudile Tallinn-Novgorod, rallilt Peking-Pariis.

Kui näiteks isiku- ja kohanimede käänamisel ei ole tähtis, kas neid laiendab lisand või mitte, siis muude nimede ja eeskätt pealkirjade puhul võib lisand oluliseks osutada. Käänata saab nime või pealkirja, mis algkujul on nimetavas käändes, nt Põltsamaa Tõmmut, sõitis Focusega, Lactobacillus acidophilus'el, „Aktuaalsest kaamerast“. Rindühendi korral tuleb käänata kõiki selle liikmeid, nt Kultuuris ja Elus, „Antoniuse ja Kleopatra“ autor, vaatas „Kuulsat või kummalist“. Käänamist mitteväimaldava nime või pealkirja puhul on vajalik lisand, nt „Võta või jäta“ → telemängus „Võta või jäta“, samuti kommikarpi Kallile, romaanist „Kuristik rukkis“, programmilt „Tallinn aitab“, mälumängus „Kümnest 10“.

Paljudel juhtudel (nt tootenimed) on võimalik (ja tihti ka parem) mall, kus üldnimi järgneb nimele. Sel juhul muutub üldnimi ning nimi on omastavas käändes, nt Rocki õllel, Maksi & Mooritsa lihatooteid, Jura Espresso Platinumi⁴ espressomasinat, Fordi sõiduautost, Kuldse Plaadi auhinda, Valgete Ööde rallile. Vältida tuleb omastavas käändes nime kasutamist liigisõna järel, nt kommid Kuldvõtmekese → Kuldvõtmekese kommid (või kommid Kuldvõtmekese), samuti poolsuitsuvorst Peolaua → Peolaua poolsuitsuvorst, hakklihasegu Perenaise → Perenaise hakklihasegu. Tsitaadid jäävad eesasendi korral muutumatuks ja vormistatakse liigisõnaga sidekriipsu abil kokku, nt euro-sõnal, lane-liitega. Eesasendisse saab panna ka pealkirju, kuid üksnes selliseid, mis käänduvad, nt „Aktuaalse kaamera“ saatest, „Kuulsa või kummalise“ peremängus. Käändumatute pealkirjade puhul tuleb kasutada järelasendimalli, nt „Koduvald kauniks“ konkursil → konkursil „Koduvald kauniks“.

Õige ei ole jätta eesasendis olevat nime või pealkirja käänamata, st nimetavasse käändesse, nt Werth tarvikud → Werthi tarvikud, „Maamaksuseaduse rakendamise kord“ jõustumine → „Maamaksuseaduse rakendamise korra“ (võimalik vormistada ka nimetusena: maamaksuseaduse rakendamise korra) jõustumine, samuti Viking Windowsi aknad, Rhinomeri aspiraator, Multi-Tabsi vitamiinid, Espumisan® L-i emulsioon⁵, Greenpeace'i liikumine. Rindühendi puhul tuleb tähele panna, et omastavas käändes oleksid kõik liikmed, nt Maksi & Mooritsa lihatooted (mitte Maks & Mooritsa lihatooted), Tallinna-Novgorodi marsruudil (mitte Tallinn-Novgorodi marsruudil), samuti Tallinna-Tartu-Valga liinil, Pekingi-Pariisi rallilt, CV-Online'i ja CV keskuse portaalist⁶.

„Eesti keele käsiraamat“ (lk 544) mõnab võimalust kirjutada nimetavaline eeslisand sidekriipsu abil järgneva sõnaga kokku ka nimede korral. Mõeldavam oleks see ühesõnaliste nimede puhul: Rock-õlu, Focus-auto.

Kui nimeks on omadussõna, ühildub see eesasendi korral liigisõnaga kõikides käänetes, v.a olevas, rajavas, ilmaütlevas ja kaasütlevas, kus omadussõna jääb omastavasse, nt *Kevadist keeduvorsti*, *Eesti Kuldset juustu*.⁷

Tähed, numbrid ja sümbolid lisanditarindis

Kui põhjaks on täht, number (või arvsõna), märk, sümbol, muudetakse harilikult üldnimelist laiendit, nt *vitamiinist C*, *suuruse XL*, *patareisid LR03*, *missas h-moll*, *registreerimismärki 721 ACD*, *numbrile 631 3731*, *hindest neli*, *punktis 6*, *joonisel 2*, *tabelist 8*, *trolliga 5*, *lk-lt 28*, *§-s 10*, *nr-lt 123*, *aktist nr 2*, *kiirusega 60 km/h*, *aadressil Roosikrantsi 6*, *Tallinn*. Lisandit käänatakse alati sel juhul, kui tal on täiend, nt *kasulikust vitamiinist C*, *suurest suurusest XL*, *artikli tabelis 4*, *lepingu punktist 1*. Vrd ilma lisandita kasutust: *tegi eksami B-le*, *õpib 3.c-s*, *printis A4-le*, *helistas 631 3731-le*.

Omaette rühma moodustavad tarindid, kus viimasel kohal on aastaarv, nt *aastast 2001*, *aastail 2008–2013*, *mais 2007*, *jõulukuul 1995*, *Tartu sügispäevi 2008*, *Tallinna jõuluturul 2004*, *Eesti parimat toiduainet 2009*. Levinud on aastaarvuga aunimetused, nt *aasta kokal 2007*, *aasta emast 2009 Marit Tarkinist*⁸, *parimaks nooreks ettevõtjaks 2008*, *Eesti parimat teenindajat 2005*.

Kui tähte, täheühendit või numbrit laiendav lisand on täienditeta ning kui põhja kuju võimaldab käänamist, siis võib lisandi asemel muuta põhja (vt „Eesti keele käsiraamat”, lk 543), nt *vitamiin C-st*, *suurus XL-i*, *punkt 6-s*, *joonis 2-l*, *tabel 8-st*. Tavakasutuses on levinud siiski lisandi muutmine (*vitamiinist C*).

Tsitaate ja sümboleid on tavaks vormistada ka nimetavalise eeslisandina, kirjutades selle järgneva sõnaga sidekriipsu abil kokku, nt *y-teljele*, *lane-liidet*; *C-vitamiinil*, *XL-suurust*; *A4-lehed*, *B1-kategoorial*, *LR03-patareisid*. Täht-numbersümbolite puhul on võimalik ka omastavalise täiendi mall, sel juhul kirjutatakse ühend lahku, nt *A4* [loe: aa-nelja] *lehed*.

Kui number kuulub nimesse või pealkirja, käänatakse nende kui tervikkeelendite järelasendis olevat numbrit või kasutatakse lisandit, nt *Kanal 2-s* ~ *telejaamas Kanal 2*, *EnDic 2004-st* ~ *keskkonnasõnaraamatust EnDic 2004*, *Microsoft Office 2007-ga* ~ *programmiga Microsoft Office 2007*, „*Draama 2005-le*” ~ *festivalile „Draama 2005”*.

Järjekorranumbreid saab märkida ka järgarvuga (järgarvsõna ühildub põhjaga, tegemist on täienditarindiga), nt 6. *punktis*, 2. *joonisel*, 8. *tabelist*, 2001. *aastast*, 2008.–2013. *aastal*, 15. *nädalaks*. Kui täiendifraas on ise täiendiks, on see omastavas käändes. Aastanumbrite puhul lisatakse vajaduse korral sõna *aasta* (või selle lühend *a*). Nt *aprillis 2006* ~ 2006. *aasta aprillis*, *ideerikkaima kõrgkooli 2009 tiitlist* ~ 2009. *a ideerikkaima kõrgkooli tiitlist* (võimalik vormistada ka pealkirjana: *tiitlist „Ideerikkaim kõrgkool 2009”*), samuti 1997. *aasta jaanikuus*, 2010. *a vanalinna päevadel*, *Eesti 2009. aasta parimale teenindajale*.

Otsuste, määruste jms dokumentide ning dokumendi osade (paragrahv, lõige, punkt, alapunkt) järjekorranumbrit on saanud tavaks märkida põhiarvuga, mistõttu lisandiks olev sõna, tähis, sümbol või lühend eelneb numbrile, nt *Tartu Linnavolikogu 8. mai 1995. aasta otsus nr 32*. Käänatakse lisandiks olevaid sõnu (või lühendeid), mitte numbreid, nt *paragrahvi 6 lõike 2 kohaselt* (mitte segamini vormistus: *paragrahv 6 lõike 2 kohaselt*), *Rapla Vallavolikogu 16. oktoobri 2001. a määrusega nr 18, lepingu artikli 92 lõige 2 sätestab, tollideklaratsiooni*

lahtris 21 märgitud andmed ei vasta rahandusministri 27. aprilli 2004. aasta määruse nr 99 § 4 nõuetele. Lisanditarinditest koosnevate täiendifraaside korral tuleb jälgida, et kõik viimase lisanditarindi ees olevad tarindid oleksid omastavas käändes, nt määruse nr 6 paragrahvi 4 lõikes 3, korralduse nr 20 punkti 3 järgi, konventsiooni artikli 13 punkti 14 alapunkti 18 alusel, määruse lisa 1 punkti 4 alapunkti 1, võttes aluseks paragrahvi 10 punkti 18, seaduse § 6 lg 3 ap 5 alusel. Kohakäänete puhul pole tavaks kasutada hõlmavate määruste malli, nt §-s 37 lõikes 4 p-s 1 → § 37 lg 4 p-s 1 ~ paragrahvi 37 lõike 4 punktis 1, lähtudes telekommunikatsiooni seadusest paragrahvist 5 lõikest 6 → lähtudes telekommunikatsiooni seaduse paragrahvi 5 lõikest 6.

Ühes ja samas tarindis ei ole soovitatav kasutada segamini järjestust (number kord põhiarvuna järelasendis, kord järgarvuna eesasendis), sest kõrvutised numbrid tekitavad arusaamisraskusi. Nt § 20 4. lõige ~ § 20 4. lg → paragrahvi 20 lõige 4 ~ § 20 lg 4; lõike 3 1. punktis ~ lg 3 1. p-s → lõike 3 punktis 1 ~ lg 3 p-s 1.

Väiketähtlühendeid käänatakse sidekriipsu abil, sümbolitele lisatakse käändelõpp sidekriipsu abil või ilma. Kummalgi juhul ei lisata türevokaali, käändelõpp liidetakse alates sisseütlevast käändest, nt §-st 10 (mitte §-ist 10), vastuolus § 8 lg 4 p-dega 1, 2 ja 5.

Segamini ei peaks kasutama dokumendi osi märkivaid sõnu ja lühendeid, nt paragrahvi 6 lg 3 punkti 2 täiendamine → § 6 lg 3 p 2 täiendamine ~ paragrahvi 6 lõike 3 punkti 2 täiendamine.⁹

Mitme ainsusliku rinnastatud põhja korral on lisand mitmuses, kui rindliikmed on ühendatud sidesõnaga ja, komaga või mõttekriipsuga, ning ainsuses, kui rindliikmed on ühendatud sidesõnaga või, nt näited on toodud joonistel 5, 6 ja 8, paragrahvid 96–98, vastuolus seaduse §-dega 72 ja 73, tingimused §-des 7–11; punktis 1 või 2, määruse punktis 26 või 28 nimetatud juhtudel, lk-l 25 või 26. Järgarvulise vormistuse korral on põhi ainsuses, nt 5., 6. ja 8. joonist (mitte jooniseid), 139. ja 140. ruumis (mitte ruumides), 8.–10. peatükis (mitte peatükkides). „Lause õigekeelsus” (lk 101) möönab järgarvulise vormistuse võimalikkust ka lühendist põhja puhul: 7. p-st, 12. §-le.

Kokkuvõttetabel

Asutuse-, toote-, ürituse-, sordi-, autasu-, sõidukinimed, perioodikaväljaannete nimed, pealkirjad, tsitaadid, tähed, numbrid, sümbolid lisanditarindis

LISAND KÄÄNDUB, PÕHI EI KÄÄNDU		
LISAND	PÕHI	NÄITED
Täiendita või täiendiga üldnimi, lühend, sümbol	asutuse-, toote-, ürituse-, sordi-, autasu-, sõidukinimi, perioodikaväljaande nimi	<u>spordiseltsiga Taara</u> , <u>Tallinna lasteaias Kaseke AS-ilt Toomas ja Pojad</u> <u>keeduvorstist Kevadine</u> <u>rallil Valged Ööd</u> <u>viinamarjasorti 'Cabernet Sauvignon'</u> <u>auhinda Kuldne Plaat</u> <u>parvlaeval Estonia</u> <u>ajakirjas Kultuur ja Elu</u>
	pealkiri	<u>konverentsil „Äri ja meedia”</u> <u>saatest „Aktuaalne kaamera”</u> <u>mängus „Reis ümber maailma”</u>

	tsitaat	<i>ladinakeelset nimetust Simmondsia chinensis liitel -kond</i>
	täht, number (arvsõna), sümbol	<i>suurusel XL, kasulikku vitamiini C hinnet neli, numbrile 631 3731 välja jäetud punktist 7 aastal 2010, peatükis VI p-st 7, §-le 12</i>
LISAND EI KÄÄNDU, PÕHI KÄÄNDUB		
LISAND	PÕHI	NÄITED
Täiendita üldnimi, lühend	asutusenimi, täht, number, sümbol	<i>spordiselts Taaraga AS Toomalt ja Poegadelt vitamiin C-ta, suurus XL-il, punkt 7-st</i>
Omastavas käändes asutusenimi, tootenimi jt, pealkiri	üldnimi, lühend	<i>Maikellukese aiandusihistul Tooma ja Poegade AS-ilt Mesikäpa kommid Fordi sõiduauto Maksi & Mooritsa lihatooteid Valgete Ööde rallil 'Cabernet Sauvignoni' viinamarjasorti Kuldse Plaadi auhinda „Aktuaalse kaamera” saatest</i>
Tsitaat, täht, sümbol algkujul	üldnimi	<i>kond-liitel C-vitamiinita, XL-suurusel</i>
OMADUSSÕNALINE EESTÄIEND ÜHILDUB PÕHJAGA		
TÄIEND	PÕHI	NÄITED
Omadussõna	üldnimi	<i>Kevadist keeduvorsti Eesti Kuldset juustu</i>
Järgarv(sõna)	üldnimi	<i>kolmandal kohal 4. tabelis, 2.b rühmas, 2010. aastal VI peatükis</i>

---

¹ Artikkel jätkab lisanditeema käsitlemist (algus 2010. a Õiguskeeles nr 2). Lisandi ühildumise kohta saab lugeda Mati Ereli, Tiiu Ereli ja Kristiina Rossi „Eesti keele käsiraamatust” (kolmas, täiendatud trükk 2007), Mati Ereli „Lause õigekeelsusest” (2006) ja Mati Ereli, Reet Kasiku, Helle Metslangi, Henno Rajandi, Kristiina Rossi, Henn Saari, Kaja Taela, Silvi Vare „Eesti keele grammatikast II” (1993).

² Üldnimeline lisand ühildub tavaliselt üldnimelise põhjaga, nt *hallatavale asutusele noorsootöökeskusele, asutuse allüksust logistikaosakonda*.

³ Erialases tarvituses kirjutatakse taimede sordinimed ülakomadega, üldkeeles võib sorte ka jutumärkides kirjutada, nt *viinamarjasorti „Cabernet Sauvignon”*.

⁴ Tootja ja toote nime ühendi korral käänatakse üksnes viimast, toote nime, nt *sõitis Ford Focusega, vrd sõitis Fordi autoga Focus, sõitis firma Ford autoga Focus; samuti kasutab Palmolive Naturali, proovi uut Head & Shoulders Mentholit*.

⁵ Hoiatustähisega kaubamärginimede käänamise kohta saab lugeda Helika Mäekivi artiklist 2008. a Õiguskeeles nr 4.

⁶ Korduva põhja ärajätmine rindühendist ei muuda põhja mitmuslikuks.

⁷ Omadussõnaliste nimede hulgas on neidki, millel tegelikult nimeväärtust pole, nt *mahedat* (maheda maitsega) *majoneesi* (mitte *Mahedat majoneesi*), *kanget sinepit* (mitte *Kanget sinepit*).

⁸ Tiitlites, nagu *aasta ema, aasta ettevõte*, kirjutatakse kõik sõnad väikese tähega.

⁹ Õigusterminoloogia komisjoni soovitus „Paragrahvi, lõike, punkti, alapunkti ja artikli kasutamine õigusaktides” (1995. a Õiguskeel nr 5, lk 33–35) ütleb, et Eesti õigusaktides on seadusrekvisiite võimalik märkida kas sõnaga või tähisega. Sellest erinevalt soovitab aga normitehnika käsiraamat (Tallinn, 2003, lk 51) paragrahvi lõikele või punktile viidates kirjutada sõna *lõige* ja *punkt* välja.